

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.016:94

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.12795030>

**Готовність до діалогу та конструктивної взаємодії як складова системи
цінностей сучасних здобувачів вищої освіти**

Сошенко Світлана Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 39600, вул. Університетська, 20, Кременчук, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-5634-2945>

Білоус Руслана Миколаївна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології, педагогіки та філософії, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 39600, вул. Університетська, 20, Кременчук, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-3524-7823>

Сізова Ксенія Леонідівна

доктор філологічних наук, професор, професор кафедри лінгводидактики та журналістики, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 39600, вул. Університетська, 20, Кременчук, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-3269-6343>

Прийнято: 10.07.2024 | Опубліковано: 29.07.2024

***Анотація.** Метою статті є дослідження готовності до діалогу та конструктивної взаємодії як складової системи цінностей сучасних здобувачів освіти. Мета реалізується в таких цілях: проаналізувати наукові підходи до діалогу як складової ціннісної системи; на основі результатів емпіричного дослідження сформулювати пропозиції щодо покращення формування готовності до діалогу та конструктивної взаємодії. Формування у здобувачів вищої освіти готовності до діалогу та конструктивної взаємодії вважаємо надзвичайно актуальними для сучасної України у зв'язку з перспективами післявоєнної відбудови. Методологія дослідження містить загальнонаукові та емпіричні методи. З метою дослідження готовності здобувачів вищої освіти до діалогу та конструктивної взаємодії було проведене емпіричне дослідження, яке здійснено за участі авторів на базі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Розроблений авторами дослідження опитувальник складався з трьох позицій і мав на меті з'ясувати стратегії поведінки в діалогічній взаємодії, стратегії виходу із конфліктної ситуації та бачення здобувачами освіти післявоєнного життя українського суспільства в аспекті порозуміння та примирення різних його частин. Проведене емпіричне дослідження показало, що здобувачі вищої освіти здебільшого не налаштовані вислухати опонента, зрозуміти його позицію, з'ясувати його точку зору, а обирають стратегію конфронтації, тобто свідомої ескалації конфлікту. Переважна їх більшість натомість пропонує у післявоєнний час суспільне покарання, осуд і обструкцію тих членів суспільства, які навіть у законний спосіб ухилилися від виконання своїх громадянських обов'язків. З метою покращення готовності до діалогу та конструктивної взаємодії як базової цінності запропоновано комплексу різноманітних заходів, який містить просвітницькі семінари / вебінари, тренінгові заняття та зустрічі здобувачів освіти із представниками різних соціальних груп.*

Ключові слова: готовність до діалогу та конструктивної взаємодії, вища освіта, система цінностей, суспільне порозуміння та примирення.

Readiness for Dialogue and Constructive Interaction as a Component of the Value System of Modern Higher Education Students

Soshenko Svitlana Mykhailivna

PhD in Pedagogy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, 20 Universytetska Str., 39600, Kremenchuk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-5634-2945>

Bilous Ruslana Mykolaivna

D. in Psychology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Pedagogy and Philosophy, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, 20 Universytetska Str., 39600, Kremenchuk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-3524-7823>

Sizova Ksenia Leonidivna

Doctor of Philology, Professor, Professor of the Department of Linguodidactics and Journalism, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, 20 Universytetska Str., 39600, Kremenchuk, Ukraine, <https://orcid.org/000-0002-3269-6343>

***Abstract.** The purpose of the article is to study the readiness for dialogue and constructive interaction as a component of the value system of modern students. The goal is realized in the following purposes: to analyze scientific approaches to dialogue*

as a component of the value system; based on the results of empirical research, to formulate proposals for improving the formation of readiness for dialogue and constructive interaction. We consider the formation of readiness for dialogue and constructive interaction in higher education students to be extremely relevant for modern Ukraine in connection with the prospects of post-war reconstruction. The methodology of the study includes general scientific and empirical methods. In order to study the readiness of higher education students for dialogue and constructive interaction, an empirical study was conducted with the participation of the authors at the Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University. The questionnaire developed by the authors of the study consisted of three items and was designed to find out strategies for behavior in dialogue, strategies for overcoming a conflict situation, and students' vision of post-war life in Ukrainian society in terms of understanding and reconciliation of its various parts. The empirical research has shown that higher education students are mostly not ready to listen to their opponents, understand their position, find out their point of view, and choose a strategy of confrontation, i.e. deliberate escalation of the conflict; the vast majority of them instead propose in the postwar period social punishment, condemnation and obstruction of those members of society who have evaded their civic responsibilities even in a legal way. In order to improve readiness for dialogue and constructive interaction as a basic value, the author proposes a set of various activities, including educational seminars/webinars, training sessions, and meetings of students with representatives of different social groups.

Keywords: *readiness for dialogue and constructive interaction, higher education, value system, social understanding and reconciliation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (Вступ). Виклики відновлення та відбудови післявоєнної України висувають нові вимоги до підготовки здобувачів вищої освіти. Передусім це стосується завдань освіти в аксіологічному аспекті, адже без формування системи цінностей, які є базою, повноцінний розвиток українського суспільства неможливий. Згуртування українського суспільства, подолання існуючих і попередження потенційних конфліктів, зміцнення громадян навколо спільних цінностей та ідеалів потребує нових комплексних дидактичних підходів, застосування педагогічних інновацій. Важливим компонентом у системі цінностей представників молодого покоління мають стати готовність до діалогу і конструктивної взаємодії, які в умовах післявоєнної відбудови набувають особливого значення. Цілком зрозуміло, що формування цих здатностей і вмінь покладається на освіту, зокрема – вищу. Моніторинг та розвиток навичок ведення діалогу та конструктивної взаємодії має здійснюватися на всіх етапах підготовки майбутніх спеціалістів, при цьому не можна обмежуватимуся лише засобами та інструментами формальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури). Діалог є складним і багатоаспектним феноменом, який забезпечує існування суспільства як об'єднання людей. Саме тому діалог є об'єктом досліджень різних галузей знань – філософії, психології, педагогіки, філології, політології, культурології тощо.

Діалог як спосіб організації освітнього процесу знаходиться в центрі уваги українських та зарубіжних вчених. Він розглядається як складова практико-зорієнтованої та особистісно-складової підготовки педагогів [1], як ефективна технологія формування ціннісно-сміслових орієнтацій [2], як засіб підвищення конструктивності педагогічної взаємодії [3] та попередження конфліктів, зокрема й професійних [4].

Актуальність діалогізації освітнього процесу підкреслюють Г. Радчук і М. Вінничук [5], О. Слободянюк [6], Д. Гааз [7], Г. Мухонен, Г. Раску-Путтонен, Е. Пакарінен, А.-М. Пойкеус, М.-К. Лерканен [8], Дж. Піро, Г. Андерсоном і К. Гріттер [9].

Діалог в освітньому середовищі є запорукою розвитку і самовдосконалення особистості здобувача освіти, він є умовою впровадження принципу інклюзивності освіти, адже без ефективної комунікації і намагання порозуміння парадигма інклюзії унеможлиблюється. У системі вищої освіти, як зазначає Н. Голота, «діалогова взаємодія розглядається як один з основних компонентів усіх особистісно-орієнтованих моделей навчання, що передбачає не лише врахування життєвого досвіду кожного студента, його навчальних можливостей, професійних запитів, але й їх включення в освітній процес, розвиток не лише фахових умінь та компетентностей, але й емоційно-особистісного ставлення до навколишнього світу, самого себе і своєї діяльності» [1, с. 48].

С. Бадер акцентує аксіологічний вимір діалогу. Дослідниця вважає, що діалогу притаманна така характеристика, як «сміслотворення, адже в процесі діалогічної взаємодії відбувається «зустріч» різних систем цінностей (що є унікальними для кожної особистості) та смислів, у результаті чого суб'єкти освітнього процесу взаємозбагачуються, доповнюють і розширюють свою ціннісну систему, у результаті чого народжуються нові смисли, що мають для особистості аксіологічний зміст» [2, с. 17].

М. Коростелин підкреслює роль діалогу у вирішенні конфліктів. Учений визначає готовність майбутнього фахівця до попередження конфліктів у професійній діяльності як «інтегративну якість особистості, що характеризується наявністю потреби особистості в безконфліктній взаємодії під час виконання професійних функцій та усвідомленим прагненням і

спрямованістю на її організацію; високим рівнем оволодіння конфліктологічними знаннями, необхідними для попередження конфліктів у професійній діяльності; сформованістю умінь попередження конфліктів (комунікативно-мовленнєві, організаційно-управлінські, морально-етичні), емоційного інтелекту й рефлексії» [4, с. 61]. Дослідник виділяє шість функцій, які має виконувати фахівець для попередження конфлікту: управлінську, організаційну, комунікативну, діагностично-прогностичну, профілактичну та рефлексивну [4, с. 61]. Кожна з цих функцій передбачає ведення конструктивного діалогу.

Л. Хімчук вважає, що діалогічність є ознакою комунікативних стратегій «мови приймання», яка є основою інклюзивності освітнього процесу. Дослідниця окреслює принципи, на яких вона повинна ґрунтуватися, а також зазначає важливість стратегії «активного слухання» у процесі діалогу [3].

На думку Г. Радчук і М. Вінничук, «орієнтація на суб'єкт-суб'єктні стосунки (формальний діалог) створює безпечний простір для гармонійного зростання особистості через знаходження ціннісних смислів у навчальному предметі (змістовий діалог)» [5, с. 277].

Колектив фінських науковців на чолі з Г. Мухонен зазначає, що існують переконливі припущення і накопичуються докази щодо переваг продуктивного та освітнього діалогу для можливостей навчання. Однак існує також очевидна потреба в більш детальному вивченні та описі типів побудови знань, які відбуваються під час діалогу та в його межах [8].

Готовність до конструктивної взаємодії і продуктивного діалогу в системі цінностей сучасної молоді розглядається у працях О. Любовець [10], Н. Піковець [11], С. Самсінар і Ф. Фіртіані [12]. О. Любовець наголошує на ролі вищої освіти в трансляції цінностей, які трансформуються в конкретні ціннісні уявлення і орієнтації [10, с. 39]. Н. Піковець зауважує, що «ціннісні орієнтації студентської

молоді, як особливої соціально-демографічної групи, постають регуляторами її соціальної активності та виникають тоді, коли вона інтеріоризує та екстеріоризує цінності як певні смислові утворення» [11, с. 95]. С. Самсінар і Ф. Фітріані зазначають, що у процесі навчання формування цінностей, норм та ідеалів здійснюється через фасилітацію, навчальну діяльність, громадську та релігійну діяльність [12].

Російсько-українська війна суттєво актуалізувала значення здатності до діалогу і конструктивної взаємодії, адже від згуртованості та єдності українського суспільства багато в чому залежить перемога. П. Балтаджи розглядає діалог як інструмент примирення і порозуміння. Учений зазначає, що «на відміну від війни, яка актуалізує цінність сили, діалог виступає засобом спілкування рівних, технологією побудови горизонтальних суспільних зв'язків, необхідних для самозбереження і розвитку суспільства, подолання кризи, геноциду, війни» [13, с. 87]. На важливості діалогу під час війни наполягають дослідники української освіти, зокрема, С. Захарін [14]. Автори монографії «Українська освіта в умовах війни» зазначають, що «застосування конструктивної риторики у процесі комунікації конфліктних сторін є першим і найбільш важливим кроком до розвіяння непорозумінь і знаходження консенсусу між ними» [15, с. 107]. Конструктивна риторика є основою демократизму, на чому наполягають Б. Прутт і Ф. Томас у посібнику «Демократичний діалог». На думку авторів, «позитивні результати вимагають, щоб учасники виходили з процесу із готовністю до скоординованих дій – домовленістю про досягнення спільної мети. Для цього вони повинні створити достатньо взаємної довіри та сприйняття, щоб визнати та легітимізувати різні сенси, які вони вкладають у слова, вчинки та події, щоб разом розвивати спільну мову, принаймні, стосовно питань, що становлять спільний інтерес» [16, с. 28].

Укладачі посібника «Практики діалогу для порозуміння та участі. Як залучати та надихати на зміни у громадах?», створеного за ініціативи Громадської спілки «Громадські ініціативи України», зазначають, що «діалогові практики сприяють зміцненню довіри між різними групами громадян і залученню їх до співпраці. Взаємодія і обмін думками допомагають знайти спільні точки зору та узгодити спільні дії» [17, с. 7]. Автори виокремлюють шість базових принципів, згідно з якими будується діалог, а саме: запобігання шкоді та загостренню, добровільність та самовизначення учасників, інклюзивність, баланс сил, керована комунікація, конфіденційність [17, с. 30–33].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Хоча діалог як основа конструктивної взаємодії, а також методики й інструменти формування діалогічної культури знаходяться у центрі уваги сучасної української та зарубіжної науки, готовність до діалогу не розглядалася як базова складова системи ціннісних орієнтацій здобувачів вищої освіти в умовах війни та післявоєнної відбудови України. Необхідність дослідження готовності до діалогу та конструктивної взаємодії здобувачів вищої освіти зумовлена об'єктивною потребою сучасного українського суспільства у фахівцях, здатних до знаходження шляхів порозуміння, ефективної взаємодії, усвідомленістю пріоритетності конструктивної взаємодії для подальшого успішного розвитку українського суспільства.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою статті є дослідження готовності до діалогу та конструктивної взаємодії як складової системи цінностей сучасних здобувачів освіти. відповідно до мети статті цілями дослідження є:

– проаналізувати наукові підходи до діалогу як складової ціннісної системи;

– на основі результатів емпіричного дослідження сформулювати пропозиції щодо покращення формування готовності до діалогу та конструктивної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). Унаслідок російсько-української війни українське суспільство стикнулося з численними викликами. Його згуртованість, здатність до порозуміння і примирення проходить випробовування на міцність конфліктами між різними частинами суспільства, зокрема: тими, хто виїхав закордон, і тими, хто залишився і живе в умовах обстрілів, блекаутів тощо; тими, хто вступив до лав ЗСУ, і тими, хто знаходиться в тилу; внутрішньо переміщеними особами і корінними мешканцями областей; мешканцями прифронтових і тилкових територій; прихильниками консервативних та ліберальних цінностей.

Відродження післявоєнної країни неможливе без готовності, передусім, представників молодого покоління до порозуміння, конструктивного діалогу, компромісу, примирення, пошуку оптимальних шляхів виходу з кризових ситуацій. Навички конструктивного діалогу, володіння інструментами і методиками ведення дискусії є необхідною умовою позитивних соціальних перетворень, відновлення внутрішньо українського консенсусу, подолання фрагментації та поляризації українського суспільства.

З метою дослідження готовності здобувачів вищої освіти до діалогу та конструктивної взаємодії було проведене емпіричне дослідження, яке здійснено за участі авторів на базі Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. У ході дослідження було опитано 126 респондентів, які є здобувачами вищої освіти за освітніми програмами гуманітарних спеціальностей, зокрема 011 «Освітні, педагогічні науки», 081 «Право» та 061 «Журналістика». Вибір саме цих спеціальностей зумовлений тим, що

випускники цих освітніх програм стануть тими спеціалістами, кому в пергу чергу доведеться залагоджувати конфлікти і вибудовувати загальносуспільний діалог: педагогам – розбудовувати інклюзивне освітнє середовище, правникам – розв’язувати правові колізії, журналістам – відмовлятися від мови ворожнечі і створювати післявоєнний інформаційний простір.

Дослідження проведено в межах діяльності Інноваційного ХАБу студентів, аспірантів та молодих учених Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського.

Розроблений авторами дослідження опитувальник складався з трьох позицій і мав на меті з’ясувати стратегії поведінки в діалозі, стратегії виходу з конфліктної ситуації та бачення здобувачами освіти післявоєнного життя українського суспільства в аспекті порозуміння та примирення різних його частин. У результаті опрацювання первинної інформації, зібраної за допомогою опитування, було отримано такі результати.

Стосовно стратегій поведінки у процесі діалогу намагання вислухати опонента, зрозуміти його позицію, з’ясувати його точку зору на проблему обрала 21 особа (16,7%), намагання переконати, якщо точка зору співрозмовника на проблему не співпадає з точкою зору респондента, – 80 осіб (63,5%), не вступати у діалог з тими, хто дотримується іншої точки зору, – 25 осіб (19,8%). Отже, переважають агресивна та пасивна стратегії ведення діалогу.

Щодо стратегій виходу з конфлікту, то уникнення конфліктної ситуації обрали 23 опитуваних (18,3%), знаходження компромісного варіанту – 17 осіб (13,5%), пошук консенсусного рішення – 25 осіб (19,8%). Значно переважає стратегія конфронтації, тобто свідомої ескалації конфлікту – 61 осіб (48,4%).

Аналіз вибору бажаної, на думку опитуваних здобувачів вищої освіти, суспільної поведінки у післявоєнний період показав, що повне примирення усіх громадян України, відмова від висування взаємних претензій, якщо немає

порушень закону, вважають за прийнятну стратегію 25 осіб (19,8%), натомість переважна більшість, а саме 101 опитуваний (80,2%), пропонує суспільне покарання, осуд і обструкцію тих членів суспільства, які навіть у законний спосіб ухилялися від виконання своїх громадянських обов'язків.

Результати опитування свідчать про те, що, на жаль, більша частина опитуваних здобувачів освіти налаштована на конфлікт, а не на примирення і порозуміння. Така позиція є непродуктивною і значно ускладнює життєві та професійні перспективи майбутніх фахівців.

З метою покращення готовності до діалогу та конструктивної взаємодії як базової цінності пропонуємо комплекс різноманітних заходів. Розробка комплексу ґрунтувалася на пропозиціях авторів посібника «Практики діалогу для порозуміння та участі. Як залучати та надихати на зміни у громадах?», які зазначають, що «у розвитку культури діалогу у громаді важливу роль відіграють освіта, свобода слова, толерантність та відкритість до нових ідей. Крім того, цінними є ініціативи, спрямовані на підвищення культури діалогу, такі як тренінги з міжкультурного спілкування, спільні проєкти залучення громадськості до прийняття рішень та дискусій навколо важливих питань, публічні дискусії та форуми, толоки, інші заходи, де люди мають приводи та місця для комунікації» [17, с. 45].

Важливою складовою є організація просвітницьких семінарів / вебінарів, тематика яких стосується теоретичних основ конфліктології. Уважаємо за доцільне долучити до проведення цих заходів професійних психологів та юристів.

Також вважаємо необхідним проведення серії тренінгових занять, спрямованих на розвиток навичок профілактики конфліктів, успішного виходу з конфліктних ситуацій, конструктивного спілкування, знаходження взаємоприйнятних рішень, пошуку спільного з представниками різних

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ: НАУКОВІ ЗАПИСКИ

соціальних груп, фокусування на позитивних рисах опонента тощо. У процесі тренінгових занять необхідно акцентувати різноманітні функції діалогу у спілкуванні, тобто розглядати не лише запитальну та респонсивну функції, а й зосереджувати увагу учасників тренінгів на функціях діалогу, пов'язаних із спільним формуванням знань і поглибленням розуміння змісту. У межах тренінгових занять передбачається проведення рольових ігор («Журналіст бере інтерв'ю», «Учитель спілкується з батьками учнів», «Слідчий опитує свідків» тощо). Після кожного тренінгу передбачена рефлексія з метою усвідомлення набутих навичок і вмінь. До проведення тренінгових занять пропонуємо залучати, крім професійних психологів і коучів, здобувачів освіти спеціальності 053 «Психологія». На наш погляд, апробація своїх практичних навичок тренера не лише допоможе їм у професійній підготовці, а й надасть необхідних умінь в аспекті тематики тренінгу, тобто навчить правилам ведення діалогу.

Ефективним засобом розвитку навичок ведення конструктивного діалогу вважаємо організацію диспутів і дискусій. На базі Інноваційного ХАБу студентів, аспірантів та молодих учених Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського створено спеціальний простір для проведення таких заходів (коворкінг), який передбачає можливості як офлайн, так і дистанційної участі. Тематику і формат диспутів і дискусій пропонуємо обирати здобувачам освіти самостійно, модераторами дискусій також є здобувачі. Викладачі в цьому процесі виступають лише в якості спостерігачів, а не учасників заходу. У процесі проведення дискусій важливим є створення атмосфери довіри та відкритості, взаємоповаги учасників один до одного. Правила проведення дискусії стосуються усіх форм участі: безпосередня участь, фасилітація, рефлексія, дія. Безпосередня участь і фасилітація можуть варіюватися від пасивної до активної, рефлексія може бути зосереджена як на

зовнішній реальності, так на внутрішніх процесах, тобто психічних станах та емоціях, дії мають сприяти конструктивності дискусії.

Ще однією важливою складовою комплексу заходів, спрямованих на формування готовності до діалогу та конструктивної взаємодії, вважаємо організацію зустрічей з представниками різних соціальних груп, зокрема: військовими, внутрішньо переміщеними особами, членами громадських і релігійних організацій, політиками, представниками органів місцевого самоврядування тощо. Також доцільним є організація зустрічей здобувачів вищої освіти з працівниками державних організацій і установ, зокрема: Департаменту соціального захисту населення, Департаменту освіти, Центру надання адміністративних послуг, Центру соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій тощо. Організація таких зустрічей сприятиме розширенню кругозору здобувачів освіти, набуттю нового досвіду і навичок спілкування. Передбачається, що зустрічі обов'язково будуть супроводжуватися запитаннями до спікерів і дискусією.

Складові комплексу заходів спрямовані як на набуття теоретичних знань, так і на формування практичних навичок діалогу та конструктивної взаємодії. Якщо семінари / вебінари мають інформаційно-просвітницький характер, то тренінги, рольові ігри, диспути та дискусії сприяють відпрацюванню на практиці набутих знань. У свою чергу, зустрічі з представниками різних соціальних груп сприяють створенню єдиного суспільного простору, дозволяючи здобувачам вищої освіти стати повноцінними учасниками загальноукраїнського діалогу.

Висновки. Формування у здобувачів вищої освіти готовності до діалогу та конструктивної взаємодії вважаємо надзвичайно актуальними для сучасної України у зв'язку з перспективами післявоєнної відбудови, налагодження мирного життя, умовою яких є активний внутрішньо український та міжнародний діалог. Проведене пілотне емпіричне дослідження показало, що

здобувачі вищої освіти гуманітарних спеціальностей (майбутні педагоги, правники та журналісти) здебільшого не налаштовані на те, щоб вислухати опонента, зрозуміти його позицію, з'ясувати його точку зору, обирають стратегію конфронтації, тобто свідомої ескалації конфлікту, натомість переважна більшість пропонує у післявоєнний час суспільне покарання, осуд і обструкцію тих членів українського суспільства, які навіть у законний спосіб ухилялися від виконання своїх громадянських обов'язків.

З метою покращення готовності до діалогу та конструктивної взаємодії як базової цінності запропоновано комплекс різноманітних заходів, який містить просвітницькі семінари / вебінари, тренінгові заняття та рольові ігри, дискусії та диспути, зустрічі здобувачів освіти з представниками різних соціальних груп, державних інституцій та установ тощо.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в експериментальній перевірці ефективності запропонованого комплексу заходів, спрямованого на формування навичок конструктивного діалогу.

Список використаних джерел

1. Голота Н. Діалогічні технології як складова практико-зорієнтованої та особистісно-складової підготовки педагогів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: зб. наук. праць. 2022. № 37 (1). С. 47–53. DOI: <https://doi.org/10.28925/2311-2409.2022.377>

2. Бадер С. О. Діалог як технологія формування ціннісно-сміслових орієнтацій майбутніх вихователів ЗДО у фаховій підготовці. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 2. С. 15–18. DOI: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.2>

3. Хімчук Л. Конструктивна педагогічна взаємодія як одна з базових компетентностей майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки*:

теорія, історія, інноваційні технології. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2020. № 3–4 (97/98). С. 146–159. DOI: <https://doi.org/10.24139/2312-5993/2020.03-04/146-159>.

4. Коростелин М. О. Підходи науковців до визначення готовності студентів до попередження конфліктів у професійній діяльності. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2014. № 2 (8). С. 57–62. URL: <https://pedpsy.duan.edu.ua/images/PDF/2014/2/11.pdf> (дата звернення: 01.06.2024).

5. Радчук Г., Вінничук М. Особистісна готовність майбутніх педагогів до діалогізації освітнього процесу як психолого-педагогічна проблема. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. №2 (74). С. 270–278. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2024-74-270-278>

6. Слободянюк О. (2019). Діалогізація освітнього середовища: Витоки і перспективи. *Humanitarium*. 2019. №43(1). С. 142–150. DOI: <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-43-1-142-150>

7. Haase D. Dialogue Education: A Learning-Centered Pedagogy. *Christian Education Journal: Research on Educational Ministry*. 2019. Vol. 16(2). P. 359–368. DOI: <https://doi.org/10.1177/0739891319847695>

8. Muhonen H., Rasku-Puttonen H., Pakarinen E., Poikkeus A.-M., Lerkkanen M.-K. Knowledge-building patterns in educational dialogue. *International Journal of Educational Research*. 2017. Vol. 81. P. 25–37. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2016.10.005>

9. Piro J. S., Anderson G., Gritter K. Managing the paradoxes of discussion pedagogy. *Cogent Education*. 2015. Vol. 2(1). DOI: <https://doi.org/10.1080/2331186X.2015.1045220>

10. Любовець О. Вища освіта як чинник формування ціннісних орієнтацій української молоді. *Освітологія*. 2021. №10. С. 37–44. DOI: <https://doi.org/10.28925/2226-3012.2021.104>
11. Піковець Н. Ціннісні орієнтації майбутніх фахівців в умовах здобуття освіти як предмет соціально-психологічного дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. 2022. Вип. 12. С. 92–99. DOI: <https://doi.org/10.30970/PS.2022.12.10>
12. Samsinar S., Fitriani F. Character-based learning and self-development to improve the students' character education. *The Journal of Logic and Algebraic Programming*. 2020. Vol. 23. No 1. P. 108–126. DOI: <https://doi.org/10.24252/lp.2020v23n1i10>
13. Балтаджи П. М. Діалог як інструмент побудови соціального миру. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 1. С. 86–90. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.1.14>
14. Захарін С. В. Освіта під час воєнного стану: виклики та сучасний стан. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. №6 (12). С. 521–530. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6\(12\)-521-530](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-6(12)-521-530)
15. Українська освіта в умовах війни: монографія / за наук. ред. С. О. Терепищого. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2020. 234 с. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/33758/Ukrainian%20education_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y
16. Прутт Б., Томас Ф. Демократичний діалог: посібник для практиків. GIZ Ukraine, 2021. URL: http://namu.com.ua/ua/downloads/%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B6%D0%BA%D0%B8/Democratic_Dialogue-A_Handbook_for_Practitioners_UKR.pdf (дата звернення: 03.06.2024).

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

17. Практики діалогу для порозуміння та участі. Як залучати та надихати на зміни у громадах? 2023. URL: <https://decentralization.ua/uploads/library/file/866/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.%D0%94%D1%96%D0%B0%D0%B%D0%BE%D0%B3.pdf> (дата звернення: 12.06.2024).